

УДК 378.011.3-051:796]-027.21

О. М. В'яла,
викладач кафедри фізичної реабілітації
(Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова)
oksnv@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ОЗДОРОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

Автор наголошує на тому, що в сучасний період вища фізкультурна освіта як складова системи вищої освіти України виконує актуальне завдання кадрового забезпечення галузі фізичної культури та спорту. У статті акцентовано увага на тому, що необхідність програми модернізації вищої фізкультурної освіти визначається внутрішніми закономірностями розвитку вищої освіти і перспективними потребами розвитку особистості, суспільства і держави, які склалися в системі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах на основі збереження і примноження кращих традицій вітчизняного та світового досвіду.

Ключові слова: формування готовності, майбутні вчителі фізичної культури, професійна самореалізація, оздоровча діяльність.

Summary

The purpose of the article is to characterize the theoretical basis for the formation of the readiness of the future teachers of the physical culture for the professional self-realization in the health-improving activity.

The author notes that in the modern period the higher sports education, as an integral part of the higher education system in Ukraine fulfills the actual task of staffing the physical culture and sports sector.

Key words: formation of readiness, future teachers of the physical culture, professional self-realization, health-improving activity.

Постановка проблеми. Глибокі соціально-економічні зміни визначають нове бачення ролі освіти в суспільстві. Вища школа активно шукає відповіді на питання, які поставила сучасна дійсність, у тому числі ті, які пов'язані із збереженням і зміцненням здоров'я учасників освітнього процесу.

Завданнями, що забезпечують національні інтереси України, зміцнюють авторитет і конкурентоспроможність нашої держави в міжнародних відносинах, зумовлюється, як вважає О. Тимошенко, "потреба постійного оновлення та осучаснення навчально-виховного процесу. Він має бути чітко орієнтований на демократичні цінності, ринкові засади економіки та найсучасніші науково-технічні здобутки" [9, с. 4]. Тому досить доречним з позицій сьогодення є дослідження формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної самореалізації в оздоровчій діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Науковці (О. Ажиппо, А. Захаріна, С. Гаркуша, В. Коробейнік, Л. Лисенко, Т. Ніжевська, О. Проніков та ін.) у своїх працях розглядали питання, пов'язані з характеристикою деяких аспектів професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах. Так, О. Ю. Ажиппо вивчав деякі проблеми організації самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури до їх професійної

діяльності; А. Віндюк та Є. Захаріна – професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури до формування в учнів уміння самостійно виконувати фізичні вправи; С. Гаркуша – компоненти професійної майстерності майбутніх учителів фізичної культури; В. Коробейнік – визначення мотиваційного комплексу професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури; Л. Лисенко – актуалізацію науково-дослідної роботи майбутніх учителів фізичної культури у формуванні їх здатності до креативно-інноваційної діяльності; Т. Ніжевська – окремі аспекти підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання засобів артпедагогіки в майбутній професійній діяльності; Д. Пеньковець – етапи формування професійної майстерності у майбутніх учителів фізичної культури; О. Проніков – організацію педагогічної практики майбутніх учителів фізичної культури на початку XXI століття.

Самореалізація особистості є багатоаспектним поняттям, яке вчені розглядають як процес, потребу, форму, мету та результат. Мета самореалізації сформульована в основному постулаті Сократа “Пізнай самого себе”, первинному догматі особистості, що самореалізується. Широко відомими теоріями само актуалізації є гуманістичні концепції К. Роджерса і А. Маслоу.

Дослідники (В. Бауер, М. Ватковська, О. Віговська, І. Єгоричева, О. Коростильова, Д. Леонтьєв, В. І. Логвиненко, В. Муляр, І. Рижова, А. Смансер, І. Чхеайло та ін.) у своїх наукових працях розкривали особливості самореалізації особистості. Так, В. Бауер розглядав педагогічні умови самореалізації майбутнього вчителя в процесі педагогічної практики; М. Ватковська – самореалізацію особистості в постіндустріальному суспільстві; О. Віговська – самореалізацію як ознаку конструктивного самозбереження особистості; І. Єгоричева – самореалізацію як діяльність; Л. Коростильова – самореалізацію особистості: труднощі в професійній сфері; Д. Леонтьєв – самореалізацію та сутнісні сили людини; В. Логвиненко – соціально-філософський аналіз поняття “самореалізація”; В. Муляр – самореалізацію особистості як соціальну проблему; І. Рижова – самореалізацію людини в дизайнерській предметній діяльності та творчості; А. Смансер – педагогічні умови самореалізації майбутнього спеціаліста у процесі навчання; І. Чхеайло – самореалізацію особистості в просторі суспільства сталого розвитку.

Мета статті полягає в характеристиці теоретичного підґрунтя формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної самореалізації в оздоровчій діяльності.

Зміцнення та збереження здоров'я є одним з головних завдань сьогодення та майбутнього, оскільки подальший соціальний і економічний розвиток країни, її обороноздатність, рівень життя, науки і культури залежить від того, наскільки молоде покоління нашого суспільства буде здоровим і працездатним. Але, на жаль, останніми роками доходить усе більш тривожна інформація про несприятливий вплив освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах на стан здоров'я учнів. Саме школа, судячи з наукових досліджень та статистичних даних, сприяє виникненню хронічних захворювань у кожної другої дитини, призводячи до істотної втрати резервів здоров'я.

З позицій сьогодення велике занепокоєння викликає стан здоров'я молодого покоління. За даними Г. Кондрацької, “майже 90% дітей, школярів,

студентів мають проблеми зі здоров'ям, у 60% дітей і підлітків діагностують різноманітні дефекти фізичного розвитку, понад 50% мають незадовільну фізичну підготовку” [5, с. 3]. За даними Н. Денисенко, “нині практично здоровими є лише 27% дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, близько 90% учнів мають відхилення в стані здоров'я, понад 50% – незадовільну фізичну підготовленість” [3, с. 3].

Погіршення стану здоров'я підростаючого покоління підвищило, на думку Н. Самсутіної, “вимоги до підготовки висококваліфікованих учителів фізичної культури, які мають сприяти формуванню традицій і культури здорового способу життя, престижу здоров'я, залученню учнів до активних занять фізичною культурою” [7, с. 232]. Нам імпонує ця думка вченої.

Основні напрями розбудови сучасної вищої школи спрямовані, як вважає О. Стасенко, на “пошук ефективних шляхів здійснення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, завданням яких є не тільки оволодіння фундаментальними фаховими знаннями, а й сприяння культури здоров'я, виховання фізично, психічно і духовно здорового громадянина держави” [8, с. 10].

Розв'язання сформульованих державою завдань виховання вимагає відповідної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Особлива відповідальність в цьому плані, на думку Л. Ареф'євої, “лежить на професійній освіті, яка здійснюється у вищих навчальних закладах, оскільки від її ефективності залежить рівень підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою – інтелектуальної еліти нашого суспільства” [1, с. 3]. Для нашого дослідження ця теза є досить доречною.

З позицій сьогодення зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури спрямований, на думку Л. Ареф'євої, на усвідомлення ними: змін, які відбуваються в соціумі; таких функцій виховання, як збереження, відтворення й розвиток культури, забезпечення наступності й зміни поколінь, створення умов для творчого розвитку учнів; особливостей виховної роботи зі старшокласниками з використанням засобів фізичної культури; необхідності докорінної перебудови організації фізичного виховання учнів старшої школи в позаурочний час; пріоритету здоров'язбережувальних технологій в організації навчально-виховної діяльності в старшій школі” [1, с. 160]. Вважаємо, що ці функції виховання будуть також дотичними для учнів молодшої та основної школи.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури повинна враховувати, як вказують А. Віндюк та Є. Захаріна, “особливості організації процесі фізичного виховання школярів як основи розвитку не лише фізичних якостей, формування рухових умінь і навичок та засобом зміцнення здоров'я, а і як можливість розвитку в школярів творчої ініціативи, самостійності як у процесі шкільних занять фізичною культурою, так і в позаурочний та позашкільний час” [2, с. 21].

Учені (Л. Ареф'єва, Н. Денисенко, С. Ігнатенко та ін.) спрямовують свої зусилля на тлумачення понять, які характеризують підготовку майбутніх учителів фізичної культури до здійснення різних видів професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах. Так, на підставі теоретичного аналізу літератури і власного досвіду Л. П. Ареф'єва тлумачить поняття “підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи в

старшій школі” як “процес оволодіння студентами сукупністю спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують успішну різноманітну фізкультурно-оздоровчу роботу, спрямовану на задоволення інтересів і запитів старшокласників щодо зміцнення їх здоров'я та організовану в позаурочний час” [1, с. 9].

Н. Денисенко тлумачить поняття “підготовка майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами” як “навчально-виховний процес, який відбувається у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації з метою набуття студентами кваліфікації, яка дозволить їм успішно працювати в початковій школі та формувати здоровий спосіб життя і життєво важливі рухові вміння та навички учнів молодшого шкільного віку, сприяти фізичному розвитку й підвищенню працездатності молодших школярів, самостійному та свідомому виконанню ними фізичних вправ у режимі дня, усвідомленню необхідності вдосконалення основних якостей фізичного розвитку” [3, с. 9].

О. Стасенко трактує поняття “підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи” як “процес, спрямований на формування мотивацій (усвідомлення важливості позакласних занять фізичними вправами з учнями основної школи, зацікавленість цією роботою; бажання досягнути успіху в майбутній професійній діяльності, підвищення рівня професійної підготовленості та фахової кваліфікації), знань (особливостей організації та проведення позакласної роботи з учнями основної школи, методики лікарсько-педагогічного контролю за навчально-тренувальним процесом, особистісно-орієнтованих технологій фізичного розвитку учнів основної школи, обізнаність зі способами спрямування діяльності колективу фізичної культури школи й наданні повсякденної допомоги в його роботі), умінь (вдало організовувати навчально-тренувальний процес у масовому спорті, планувати позакласну роботу з учнями основної школи, якісно проводити всі форми позакласних занять, надавати допомогу учням щодо самостійних занять фізичними вправами, систематично здійснювати самоаналіз професійної діяльності), навичок та особистісних якостей майбутніх учителів фізичної культури (навичок комунікативної і творчої діяльності)” [8, с. 11].

Д. Пеньковець визначає поняття “професійна майстерність майбутнього учителя фізичної культури” як результат всіх оцінюючих дій та вчинків, які переводять будь-яку діяльність у професійну; якість людини, набута нею протягом багатьох років кропіткої праці, що характеризує весь педагогічний професійно-життєвий досвід особистості; в сукупності визначає характер людини; стан “задоволення” майбутнім учителем результатами своєї професійної діяльності [6, с. 262]. Індикаторами професійної майстерності майбутнього учителя фізичної культури, як вважає Д. Пеньковець, є “ґрунтовні знання з психолого-педагогічних дисциплін; прагнення до самоствердження; уміння організовувати людей; прагнення до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення; вміння грамотно і логічно викладати свої думки; вміння знаходити контакт з колегами, учнями, батьками; креативне мислення” [6, с. 262].

Результати аналізу процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури, який здійснила Г. Кондрацька, свідчать, що її специфіка полягає в: 1) ґрунтовному вивченні анатомії, фізіології, валеології, теорії та методики

фізичного виховання, що забезпечить усвідомлення потреби в здоровому способі життя; 2) міжпредметні зв'язки сприяють глибокому вивченню сутності потреби у школярів; 3) знання процесу виконання вправ в інтенсивних режимах допоможе підготувати учнів до стресових ситуацій; 4) вивчення фізіологічних механізмів забезпечує учителів високим рівнем знань щодо запобігання різного роду залежностей у дітей [5, с. 15].

Слід вказати на основні показники професійної самореалізації вчителів фізичної культури: задоволеність оздоровчою діяльністю; сприйняття оздоровчої діяльності як цінності; переживання щодо успішності оздоровчої діяльності, що супроводжується позитивним психоемоційним станом. Професійна самореалізація майбутніх учителів фізичної культури в процесі навчання у вищому навчальному закладі має свою специфіку. У студентські роки відбувається становлення творчої особистості, її саморозвиток і формування цілісного “Я”. Професійна самореалізація особистості майбутніх учителів фізичної культури пов'язана з прагненням стати кращим у професійному й особистісному аспектах. Сучасній школі потрібні фахівці, яким, як вважає Д. Пеньковець, “притаманні: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, висока моральність та естетична зрілість, науковий потенціал, постійне самовдосконалення” [6, с. 261]. Отже, сучасна модель педагога ХХІ століття передбачає передусім професійно компетентну особистість, у якій переважають духовно-етичні, гуманні якості [6, с. 261].

Учитель виконує важливу соціальну функцію – здійснює духовний, розумовий, фізичний розвиток і виховання підростаючого покоління. О. Стасенко вказує, що праця вчителя фізичної культури «спрямована не лише на організацію пізнавального процесу, а й на проведення позакласної спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої діяльності учнів, систематичне розв'язання завдань щодо залучення школярів до повсякденних занять фізичною культурою і спортом» [8, с. 10].

Специфічною особливістю роботи вчителя фізичної культури є рухова діяльність, що визначається, як зазначає С. Ігнатенко, “змістом самого предмета як уроків фізичної культури, так і позакласних спортивно-масових заходів” [4, с. 6]. Зміст навчально-рухової діяльності включає, як вказує С. Ігнатенко, “ситуації, які можна використовувати для виховання почуття поваги до слабкого, обов'язку й відданості, відповідальності, власної гідності, гордості, совісті, сором'язливості тощо” [4, с. 6]. Професійна діяльність учителя фізичної культури спрямована, як зазначає С. Ігнатенко, “насамперед на формування фізично досконалих, соціально активних, морально усталених, відданих Україні громадян” [4, с. 6].

Висновки. Аналіз праць вітчизняних дослідників і власний досвід викладацької діяльності свідчать про гостру потребу суспільства щодо ефективної професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах. Пріоритетним напрямом цього процесу є формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної самореалізації в оздоровчій діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виявленні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної самореалізації в оздоровчій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ареф'єва Л. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Лариса Петрівна Ареф'єва ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 22 с.
2. Віндюк А. В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування в учнів уміння самостійно виконувати фізичні вправи / А. В. Віндюк, Є. А. Захаріна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – № 2. – С. 20-26.
3. Денисенко Н. Г. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи з молодшими школярами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Наталія Григорівна Денисенко ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 22 с.
4. Ігнатенко С. О. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування моральних якостей молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Сузанна Олександрівна Ігнатенко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2007. – 21 с.
5. Кондрацька Г. Д. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Галина Дмитрівна Кондрацька ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2005. – 20 с.
6. Пеньковець Д. В. Етапи формування професійної майстерності у майбутніх учителів фізичної культури / Д. В. Пеньковець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 110. – С. 261-263.
7. Самсутіна Н. М. Педагогічні умови формування професійних функціональних компетентностей майбутніх учителів фізичної культури / Н. Самсутіна // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2013. – № 2. – С. 232-235.
8. Стасенко О. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Олексій Анатолійович Стасенко ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2010. – 20 с.
9. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Олексій Валерійович Тимошенко ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2009. – 38 с.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2017